

Skal vi have en statskirke?

Et seminar på Esrum Kloster havde bl.a. sat spørgsmålet om statskirken på dagsordenen. Denne artikel rummer manuskriptet til Erling Tiedemanns indlæg om spørgsmålet

Under overskriften "Kend din næste" havde Esrum Kloster sat konflikt og sameksistens mellem religioner til debat på en seminardag den 30. september 2006. Lektor Kurt Villads Jensen talte om "Kirken og kættere i middelalderen"; professor Martin Schwarz Laustsen om "Jødedom og kristendom"; lektor Jørgen Bæk Simonsen om "Fra Damaskus til Vollsmose – islam set med danske øjne"; lektor Morten Warmind om "Lille spejl på væggen – hvor kristne er vi?"; cand.scient.pol. Mona Sheikh om "Er der – og skal der være en grænse mellem religion og politik?"; mens denne artikels forfatter talte om "Det kristne Danmark – skal vi have en statskirke?"

Af Erling Tiedemann

Da arrangøren lavede dagens program og spurgte mig, om det var i orden med emnet "Det kristne Danmark - skal vi have en statskirke?", sagde jeg naturligvis ja, men tænkte egentlig ved mig selv, at det da vist var et underligt spørgsmål. Skal vi have en statskirke? – Jamen, sådan én har vi da haft i generationer. Og da det ville være underligt at spørge, om vi skal have noget, vi allerede har, så har jeg konkluderet, at spørgsmålet må handle om, hvorvidt vi skal holde op med at have den statskirke, vi har.

Nogle vil sikkert straks springe op og protestere: Vi har ingen statskirke i Danmark, vil de sige. Vi har en folkekirke!

OK – jeg vil omgående vise min imødekommenhed og foreslå, at vi mødes i en erkendelse af, at dét, vi har, er en statskirke, som vi betegner som en folkekirke. Ja, jeg vil såmænd gerne gå endnu

længere i min kompromissøgen og medgive, at landets største kristne kirkesamfund både er en statskirke og en folkekirke.

I virkeligheden drejer det sig naturligvis om definitioner. Hvordan definerer man en statskirke? Hvordan definerer man en folkekirke? Hvilke kriterier skal være opfyldt for at man kan sige, at en betegnelse i alt væsentligt passer på en ting, et forhold, en relation, et fællesskab af mennesker – eller hvad det nu måtte være.

Men inden vi når til, hvad der skal være opfyldt, for at der kan være tale om *en statskirke*, eller for at der kan være tale om *en folkekirke*, så skal der jo i hvert fald være tale om *en kirke*.

Men at begynde på at definere, hvad en kirke er, det tør jeg slet ikke tage hul på, for både mellem de kristne kirker indbyrdes og inden for en mængde af dem er der i virkeligheden så store forskelle i opfattelsen af, hvad en kirke er, at hvis jeg skulle begynde på dét, så ville jeg aldrig nå frem til hverken statskirken eller Folkekirken. Til gengæld ville jeg undervejs utvivlsomt have fået en masse uvenner - så: fred, fred! Folkekirken er en kirke!

Og det er den også, selv om den er en statskirke.

Ingen førkonstitutionel statskirke

Når jeg siger dét, så lad mig understrege, at jeg ikke mener, at Folkekirken er dét, man kalder en *statskirke i førkonstitutionel forstand*, dvs. sådan som den evangelisk-lutherske kirke var det, før vi i 1849 fik en fri forfatning med religionsfrihed. I enevældens dage var der tale om tvungen tilslutning til den eneste religion, der var tilladt, nemlig den evangelisk-lutherske bekendelse. Baptisternes børn tvangsdøbtes, og blev man katolik, blev man gjort arveløs og landsforvist.

Sådan er statskirken ikke i dag, hvor ingen har pligt til at være medlem – bortset fra dronningen og i praksis de prinser og prinsesser, herunder kronprinsesser, som indgiftes i kongefamilien, og som alle har måttet forlade deres hidtidige trosretning og lade sig optage i Folkekirken.

Men stadig en statskirke

Men mens Folkekirken således ikke længere er en førkonstitutionel statskirke, så er den stadig en statskirke. Det viser sig fx ved, at Folkekirkens centrale besluttende organer er folketinget og regeringen, repræsenteret ved kirkeministeren. Der er ingen andre til at træffe centrale beslutninger. Folkekirken har ingen gejstlige organer selv i form af en synode eller lignende, der kan handle på Folkekirkens vegne. De lokale organer såsom menighedsråd er valgt efter lovbestemmelser, der er besluttet af Folketinget, som også har lovfæstet rammerne for, hvad menighedsråd må og ikke må, kan og ikke kan. Alle Folkekirkens tjenestemandsansatte biskopper og præster er ansat af kirkeministeriet. Hvis en kandidat til et bispeembede har fået absolut flertal ved et bispevalg, er kirkeministeren forpligtet til at udnævne vedkommende, men når det kommer til domprovster og provster er der rigelig med politisk indflydelse på, hvem det bliver.

Kirkeskatten udskrives af menighedsrådene efter et system, som fører til samme skatteprocent for alle menigheder i samme kommune – technicalities i den forbindelse lader jeg ligge – men kirkeministeren bestemmer ene mand, hvor stor en del af de indkomne penge, der skal indgå i den fælles kasse. Ene mand bestemmer ministeren tillige, til hvilke folkekirkelige anliggender ud over præstelønninger de penge skal bruges.

Det forholder sig derfor, som tidligere departementschef i Kirkeministeriet, dr. jur. *Preben Espersen*, skriver i sin lærebog i kirkeret: "Folkekirken er i stats- og forvaltningsretlig henseende et

såkaldt forvaltningsvæsen. Dvs. en gren af den offentlige forvaltning, der er udsondret gennem sin genstand på samme måde som fx skolevæsen og postvæsen".¹

Og så fortsætter Preben Espersen med at fastslå, at Folkekirken ikke er et såkaldt forvaltningssubjekt med selvstændig retssubjektivitet, dvs. at Folkekirken er ikke et juridisk organ med selvstændig retlig handleevne – fx. evne til at påtage sig forpligtelser, erhverve rettigheder eller optræde som selvstændig part i retssager. Folkekirkens eneste centrale beslutningsorganer med selvstændig retlig handleevne er rent statslige organer, nemlig folketing og regering, dvs. i praksis kirkeministeren.

Vil nogen anlægge sag mod Folkekirken, er de derfor henvist til at anlægge sagen mod regeringen i skikkelse af kirkeministeriet.

Jeg ved godt, at man sædvanligvis taler om Folkekirkens indre anliggender som noget, regering og folketing ikke blander sig i, men tag ikke fejl: Der er tale om en god tradition og en god kutyme, men om den vil blive opretholdt eller ej, beror alene på de statslige organers beslutninger, så længe de blot respekterer, at Folkekirkens bekendelse skal være evangelisk-luthersk.

Både statskirke og trossamfund

Jeg gled i måske misforstået selvcensur lidt af på, om Folkekirken var en kirke og skyndte mig at bekræfte, at det er den - hvad den selvfølgelig også er, men måske er det i denne forbindelse rigtigere at bruge betegnelsen trossamfund. Ud fra en religionssociologisk betragtning er Folkekirken et trossamfund ligesom Mosaisk Trossamfund, Den katolske Kirke, Baptistkirken, Metodistkirken og de andre frikirker - samt Islamisk Trossamfund og Asatro-fællesskabet Yggdrasil, som alle er anerkendt eller godkendt af kirkeministeriet, så de har vielsesbemyndigelse, ligesom Folkekirken har.

Den foreløbige konklusion må derfor være, at Folkekirken er *både* en statskirke og et trossamfund – hvilket indebærer, at jeg i det følgende må forholde mig til begge disse identiteter.

Statskirken tilhører alle borgere

Jeg er ikke medlem af Den danske Folkekirke, men døbt og opvokset som katolik, hvad jeg fortsat er - og dét med både hud og hår og glæde. Hvad er så *mit* forhold til Folkekirken? Nogen, som ikke på forhånd har været klar over min herkomst og ståsted, kan måske finde det overraskende og mærkværdigt, at det netop er mig, der er blevet indbudt til at kommentere, om vi skal have en statskirke i Danmark.

Men skulle nogen tænke sådan, så er det, fordi de ikke har forstået, hvad der følger af, at Folkekirken er en statskirke – samtidig med, at den er et trossamfund. Thi mens jeg som katolik ikke har noget medejerskab til Folkekirken i dennes egenskab af trossamfund (og dog måske alligevel, det skal jeg vende tilbage til), så er det jo helt klart, at jeg som dansk statsborger har nøjagtig lige så meget medejerskab til statskirken som enhver anden statsborger har, han være sig kristen, jøde, muslim eller ateist. Man kan være uenig med det muslimske folketingsmedlem Kamal Qureshi i hans synspunkter og forslag – det har jeg i øvrigt tit været; man kan også kritisere ham politisk for at have stillet lovforslag vedrørende Folkekirken; men man kan ikke bestride, at han er i sin lige så gode ret som alle andre folketingsmedlemmer til at stille sådanne forslag.

Der er politisk tradition for, at en statsminister ikke udpeger en kirkeminister, som ikke er medlem af Folkekirken, men der er intet forfatningsretligt forbud mod at gøre det, og først og fremmest er

¹ Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1993, side 58

der intet krav om, at en kirkeminister personligt skal være et Kristus-troende menneske og regelmæssigt sætte sine ben i kirken.

Selv om jeg ikke er medlem af Folkekirken som trossamfund, har jeg altså min fulde borgerret til at tage stilling til statskirkens forhold, for som statsligt forvaltningsvæsen er den lige så meget min som enhver anden statsborgers. Jeg er for eksempel lige så berettiget som andre til at henvende mig i kirkeministeriet med lov om offentlighed i forvaltningen i hånden og kræve adgang til at se dokumenter om Folkekirken.

Folkekirken som trossamfund

Dette gælder Folkekirken som statskirke – men gælder det også for Folkekirken som trossamfund?

Nej, her trækker jeg mig bukkende tilbage. Eller jeg trækker mig *næsten* bukkende tilbage. Thi som jeg – vistnok til min gode katolske biskops slet skjulte fortvivlelse – plejer at sige, så betragter jeg Den danske Folkekirke som min *nationale* kirke, selv om det naturligvis er Den katolske Kirke, som er min *konfessionelle* og *sakramentale* kirke – og dét til 100 %.

Men også jeg er jo dansker; min familie har været det i utalte århundreder, og Folkekirken er på godt og ondt en del af *mit* folks historie; mange træk i vores *fælles* danske kultur og sprog er ligeledes på godt og ondt præget af Folkekirkens form for kristentro. Også jeg har derfor Folkekirkens nye salmebog stående derhjemme, endda i luksusudgaven i skind og med guldsnit, fordi den bog som et nationalt klenodie efter min opfattelse hører hjemme i enhver relevant kulturkanon her i landet.

Der er så mange, der er kulturkristne, siger man. Det er jeg ikke - men er jeg måske i virkeligheden en slags *skabskulturelt medlem* af Folkekirken ...?

Men der er én grund mere til, at det kun er næsten, jeg trækker mig bukkende tilbage fra at tage stilling til Folkekirken som trossamfund, og det er, at Folkekirken jo også har en plads inden for det overbegreb, som teologerne kalder *Kristi ene Kirke på jorden*. Med Folkekirken er der altså for mig tale om en kristen broderkirke, hvis ve og vel naturligvis også må ligge mig på sinde som kristen i Danmark, selv om jeg altså tilhører Den katolske Kirke og tilslutter mig dens bekendelse.

Bekymringer for Folkekirkens situation og fremtid deles derfor også af mig – og måske er det et godt udgangspunkt for nu endelig at nå frem til besvarelsen af det spørgsmål, jeg har fået stillet, og som jeg – da vi som nævnt allerede har en statskirke i Danmark – må opfatte som et spørgsmål om, hvorvidt vi skal blive ved med dét.

Måske var det i virkeligheden det samme spørgsmål, biskop *Jan Lindhardt* stillede mig for nogle år siden. Vi var sammen til et møde, hvis emne jeg for længst har glemt – det er jo det barmhjertige ved at blive ældre, at man ikke kan huske alt dét, man har været udsat for at skulle høre på – men altså: På et tidspunkt spurgte Jan Lindhardt mig, om det generede mig som katolik, at staten og Folkekirken var så tæt viklet ind i hinanden, som tilfældet er. Hvortil jeg svarede, at næh, det generede mig egentlig ikke, men at jeg kunne ikke forstå, at det ikke generede ham ...

Jeg vil derfor tage fat på spørgsmålet, om vi skal blive ved at have en statskirke, idet jeg vil besvare det under to synsvinkler – så at sige give det to forskellige svar, nemlig dels ét som neutral statsborger, dvs. ud fra en forfatningsretlig betragtning, dels ét som medkristen, dvs. ud fra en trosmæssig betragtning.

Stillingtagen med forfatningsretligt udgangspunkt

Som neutral statsborger betragter jeg statskirken som en anakronisme. Jeg mener ikke, at det er en opgave for en stat at drive en kirke. Religion skal ikke på den måde gøres til et samfundsspørgsmål, og politik og religion skal ikke blandes sammen. Der skal skelnes mellem, hvad der tilkommer kejseren, og hvad der tilkommer Gud – og dermed mellem staten og kirken. Staten skal ikke pånøde mennesker en religion, men garantere frihed og lighed mellem alle dem, der følger forskellige religioner. Derfor skal staten heller ikke have magt over kirken, men anerkende den som et uafhængigt menneskeligt fællesskab, der er struktureret i overensstemmelse med *sin egen* tro.

Konklusionen af denne betragtning som neutral statsborger er, at stat og folkekirke bør adskilles, som det allerede er tilfældet i andre lande og for langt de fleste andre evangelisk-lutherske kirkers vedkommende. Jeg tror, man skal lede længe – også mellem evangelisk-lutherske kirker – for at finde én, der er statskirke i samme grad som Den danske Folkekirke.

Skil altså stat og kirke, siger jeg som almindelig borger og ud fra en forfatningsretlig betragtning.

Stillingtagen med trosmæssigt udgangspunkt

Helt så enkelt synes jeg til gengæld ikke, det stiller sig, når jeg skal besvare spørgsmålet som medkristen – og endda som en medkristen, der ikke alene holder af Folkekirken, men som også indser, at Folkekirken nu engang har en sådan status og funktion i landet, at man for mig at se ville udsætte kristendommens stilling i Danmark for alvorlig risiko, hvis man bare skar alle forbindelser over.

På den anden side var mit svar til Jan Lindhardt om, at jeg ikke kunne forstå, at den tætte sammenfiltring af stat og kirke ikke var et problem for ham – dét svar var naturligvis også udtryk for en medkristens bekymring for Folkekirken, som for mig at se nærmest befinder sig i et babylonisk fangenskab hos staten, afskåret fra at kunne ordne sine forhold selv, frataget ytringsfriheden *som* kirke og fastholdt i en kulturkristelighed, som efterhånden risikerer at vande alting ud. Er det virkelig en fordel for kristentroen i Danmark, spørger jeg, at landets største kristne kirkesamfund i den grad er bundet på hænder og fødder af staten?

Ud fra en medkristelig betragtning tøver jeg altså på den ene side over for at gå ind for en adskillelse af stat og folkekirke. På den anden side tøver jeg også – og ud fra en lige så medkristelig tanke – med at gå ind for, at folkekirkeordningen blot skal blive, som den er, og være, som den var.

Jeg har således ikke noget klart svar på dette aspekt af spørgsmålet – og det er måske heller ikke så mærkeligt i og med, at der heller ikke i Folkekirken selv synes at have udkrystalliseret sig nogen klar stillingtagen. Heller ikke dét er vel så underligt, da det for Folkekirkens egne kernemedlemmer måske også opleves som et dilemma, som et tvunget valg mellem to alternativer, som begge har noget ugunstigt ved sig – et valg, som vi siger, mellem pest og kolera.

De to svar peger alligevel i samme retning

Men alt dét betyder ikke, at der ikke både kan og bør ske noget. Både min betragtning som statsborger og min betragtning som medkristen må pege i samme retning – nemlig *ikke* i retning af at kappe alle bånd, men i retning af at løsne dem, der snærer mest – og samtidig se på, om den manglende religionslighed alle trossamfund imellem, som den nugældende ordning – erkendt af alle – er udtryk for, ikke er ved at få karakter af diskrimination.

Eller sagt med andre ord: Folkekirkens frihed bør øges, og reel autonomi med hensyn til dét, man kalder de indre anliggender, bør sikres. Statskirketvungen kan næppe afskaffes i ét hug, men statens greb bør løsnes. Værktøjet til sådanne ændringer findes og kan bruges uden at ændre grundloven – ja, værktøjet findes endda i grundloven selv, nemlig i § 66, hvor det hedder, at "Folkekirkens for-

fatning ordnes ved lov". Den bestemmelse har stået der siden 1849, uden at nogen kirkeforfatning nogensinde er blevet ordnet ved lov. Men værktøjet findes altså.

Den manglende religionslighed

Samtidig bør som nævnt den ulighed mindskes, som i øjeblikket består mellem trossamfundene.

Man kan ganske vist frygte, at de reelle forhold ikke står alle helt klart. Således indledte statsministeren under Muhammed-krisen et brev til Den Islamiske Konferenceorganisation med ordene: "Det danske samfund bygger på respekt for ytringsfriheden, religiøs tolerance og ligestilling for alle religioner".

Det med "ligestilling for alle religioner" må man have lov at karakterisere som udtryk – om ikke for misinformation, så dog for *nuancefri oplysning*, hvilket måske kan forklares og undskyldes med det pres, statsministeren havde anbragt sig under ved ikke straks at gøre sit til at inddæmme krisen gennem et møde med de muslimske landes ambassadører. Her har min gamle pave i parentes bemærket vist sig at være ikke så lidt klogere ...

Nogle gentager ofte, at i Danmark har vi religionsfrihed, men at vi ikke har religionslighed – og de gentager det så ofte, at de øjensynligt ender med at tro, at gentagelsen i sig selv udgør en argumentation for ordningen.

Naturligvis er det da rigtigt, at allerede dét forhold, at folkekirken er en statskirke, hvad de øvrige trossamfund ikke er og sikkert også meget skal have sig frabedt nogensinde at blive – det er klart, at dét forhold giver en forskel, men at gøre det til et halvt bedøvet mantra, at der ikke er religionslighed i Danmark, får let den kedelige konsekvens, at man så mister sansen for, hvornår en forskelsbehandling er velbegrundet og dermed legitim, og hvornår den er udtryk for diskrimination.

For eksempel er det for mig at se påfaldende, at alle trossamfund i Danmark ikke for længst har fået tilbud om offentlig opkrævning af medlemsbidrag, sådan som det længe har været tilfældet i Tyskland, Italien og sikkert andre lande, og sådan som det i de seneste år også er blevet gennemført i vort naboland Sverige, mens der i Norge længe har været en ordning, der giver alle trossamfund hver deres forholdsmæssige andel af den kirkeskat, kommunerne opkræver.

At staten servicerer Folkekirken med en opkrævningsordning, er jo indlysende. Men hvorfor servicerer staten ikke på tilsvarende måde også andre trossamfund, der selv måtte ønske det? Nogle vil måske hertil mene, at det må skyldes, at grundlovens § 4 siger, at Den evangelisk-lutherske Kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten. Men det er en forkert forståelse af paragraffen, jævnfør hvad folketingets ombudsmand, Hans Gammeltoft-Hansen, skriver i Jurist- og Økonomforbundets kommenterede udgave af Danmarks Riges Grundlov, nemlig at pligten til at understøtte Folkekirken ikke afskærer staten fra at yde forskellige former for støtte til andre trossamfund.²

Jeg kan også lige nå at citere fra desværre nyligt afdøde professor Henrik Zahles lærebog om forfatningsret, hvor han skriver, at "den gældende regulering af trossamfund uden for folkekirken ikke er tilfredsstillende. Den – vekslende – forskelsbehandling af 1) folkekirke, 2) anerkendte trossamfund og 3) godkendte trossamfund er næppe holdbar".³

² Danmarks Riges Grundlov, med kommentarer, redigeret af Henrik Zahle. Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1999. Side 47

³ Henrik Zahle: Dansk forfatningsret, 3. bind, Christian Ejlers' Forlag, 2003, side 168

Håb forude?

Altså må noget ske på et tidspunkt – formentlig bedst med ikke for store skridt på én gang; der bør sikkert fares med lempe – men der bør absolut fares!

Når jeg har sagt alt det her, er kun at tilføje, at der både i folketinget og i folkekirken er særdeles stærke kræfter, som ser deres erklærede interesse i at fastholde ordningen, som den er – måske med nogle mindre tilpasninger og smukkeseringer. De kræfter er så stærke, at der – så langt øjet rækker – ikke er grund til at tro, at større skridt til at frigøre Folkekirken fra statens greb og lade den udvikle sig til et autonomt trossamfund vil blive taget i vor tid.

Læg dog ikke for meget i denne halvpessimistiske spådom. Det er før set, at noget umuligt alligevel pludselig er indtruffet. Ja, den fælles kristentro handler vel også om, at det umulige netop kan vise sig at blive muligt. Så måske er der alligevel håb forude – både for Folkekirken og for religionsligheden.

Klik her for at udskrive artiklen (printerens skal være tændt)

Klik her for at sende artiklen til en ven eller bekendt (Outlook skal være startet)

Klik her for at komme til forsiden af catholica.dk